

УДК 599:002.4

НАУКОВІ НАЗВИ РЯДІВ ССАВЦІВ: ВІД ОПИСОВИХ ДО УНІФІКОВАНИХ

І. Загороднюк

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Оборонна, 2, Луганськ 91011, Україна
e-mail: zoozag@ukr.net*

Система сучасних ссавців стабілізувалася на рівні визнання 9–10 надрядів і 26–28 рядів. У фауні України клас представлений 10 рядами інфракласу Eutheria. Стабілізація системи на рівні рядів і підрядів дає змогу перейти до використання уніфікованих назв для опису різноманіття класу. Головними засадами цього опису є типіфікація вищих таксонів (на основі типових родів, що є типами відповідних родин) і стандартизація назв рядів і підрядів з використанням морфем подібності (-morpha та -formes). Уніфікація назв надрядових таксонів не є доцільною з огляду на незавершеність ревізій, і описові назви вищих таксонів варто залишити у як назви відповідних кладистичних гіпотез.

Ключові слова: ссавці, таксономія, номенклатура, типіфіковані та уніфіковані назви.

*Кожна система є не що інше, як підпорядкування
усіх аспектів буття якому-небудь одному.*

Х. Л. Борхес

Класифікація живих організмів потребує одночасного розв'язання двох груп питань – питань таксономії (аналіз різноманіття) і питань номенклатури (опис різноманіття). У зоології остання задача регламентується Міжнародним кодексом зоологічної номенклатури, проте повноваження Кодексу поширюються на таксони рангу не вище надроду. Опис всього іншого різноманіття залишається цариною свавілля дослідників, і наразі нагромаджено величезні синонімічні ряди для позначення тих чи інших систематичних груп вищих рангів. Цей процес особливо посилюється в останні два десятиліття, які ознаменувалися розквітом нових таксономічних досліджень із застосуванням апарату кладистики та широким впровадженням геносистематики, внаслідок чого з'явилася величезна кількість нових таксономічних рішень у традиційно стабільних систематичних групах. Повною мірою це торкнулося систематики ссавців, яка зазнала суттєвих змін [21, 32–33, 36–37].

Усе це результувалося в появі великої кількості нових таксономічних схем і описі нових таксонів. З прикладів можна назвати кілька (за [21, 32]): 1) сумчасті виявилися представленими не одним рядом, а диференційованими на рівні щонайменше 5 рядів двох когорт, 2) стрибунці (макросцеліди) виявилися не родиною ряду комахоїдних, а окремим рядом надряду анагалід, який включає також зайцеподібних і гризунів, 3) тупаї – не підряд комахоїдних, а окремий ряд, що разом із приматами, шерстокрилами та кажанами формує наряд архонт, при цьому шерстокрили, ймовірно, є лише підрядом приматів, 3) ластоногі виявилися не окремим рядом, а збірною групою з різних родин надроду Arctoidea ряду хижих, 5) наряд унгулят об'єднує не лише парно- і непарнопалих, але й трубокзубів, китоподібних і пенунгулят, які, у свою чергу, включають лише як підряди даманів, сирен і слонів.

Відповідно до нових таксономічних рішень з'явилася величезна кількість назв, що позначають нові комбінації таксонів або нові розуміння обсягів таксонів. Наприклад, на рівні теріофауни України маємо такі ряди назв для таксонів групи ряду: 1) у групі комахоїдних — *Insectivora*, *Lypotyphla*, *Erinaceomorpha*, *Soricomorpha*, *Dilambdodonta*, *Zalambdodonta* etc., 2) у групі анагалід — *Anagalida*, *Glires*, *Rodentia*, *Simplicidentata*, *Muriformes* etc., 3) у групі хижих — *Ferae*, *Carnivora*, *Caniformes*, *Fissipedia*, *Pinnipedia*, *Canoidea*, *Feloidea*, *Arctoidea* etc., 4) у групі архонт ряд назв ще більший через дуже різні погляди на місце в надряді і на структуру родинних стосунків приматів, і тільки для нашої фауни маємо *Primates*, *Euprimates*, *Haplorhini*, *Anthropoidea*, *Volitantia*, *Chiroptera*, *Microchiroptera*, *Vespertilioniformes*, *Yinpterochiroptera*, *Yangochiroptera*, 5) для унгулят — *Cetacea*, *Odontoceti*, *Artiodactyla*, *Suimorpha*, *Ruminantia*, *Pecora*, *Nonruminantia*, *Perissodactyla*, *Hippomorpha* etc.

На фоні цих процесів зростає невизначеність обсягів таксонів і відповідності їм тих чи інших назв. Наприклад, за Мигуліним [20], описова назва "гризуни" (*Rodentia*) відповідає, судячи з обсягів описаних ним таксонів, надрядові *Glires* у розумінні автора цієї праці (напр., [7]), а власне гризуни (у розумінні автора) позначені ним як "*Simplicidentata*". Так само величезне різноманіття (і відповідна невизначеність) існує для описових або типіфікованих, проте неуніфікованих назв ссавців. Зокрема, аналізуючи визначник О. Корнеєва [18], задаємося питанням, чому, наприклад, ряд *Cetacea* позначений як "китоподібні", а не, скажімо, "кити" (як латиною), позаяк ряд *Lagomorpha* — таки як "зайцеподібні"; чому відповідником ряду "*Fissipedia*" (дослівно "розщепленоногі") є назва "хижаки", і хіба, наприклад, "комахоїдні" (*Insectivora*) не є хижаками?

Вирішення подібних питань можливе лише за двох умов: 1) типіфікації назв (тобто визначення типових родин чи рядів) і 2) уніфікації назв (тобто позначення однотипних за рангами таксонів однотипними морфемами). Прикладом може бути назва *Muriformes* для позначення ряду, який включає рід *Mus* із родини *Muridae*, а її відповідником в українській мові буде назва "мишоподібні", сформована з назви роду "миша" і морфеми "-подібні". Аналогічні пропозиції ще у середині ХХ ст. зроблено в іхтіології та орнітології, і тепер для нас є звичними саме такі назви, як "коропоподібні" (*Cypriniformes* = *Cyprin(us)* + *iformes*) або "гусеподібні" (*Anseriformes* = *Anser* + *iformes*). Загальний аналіз цих питань і пропозиції щодо засад уніфікації і типіфікації назв можна знайти в низці праць [24, 26, 32]; порушував це питання і автор [7, 10, 12, 16].

Отже, мета цієї праці – переоцінка поглядів на таксономію і номенклатуру вищих таксонів ссавців загалом (вище надродина) і адаптація цих поглядів на рівень регіональної фауни (фауни України), а на основі цього — формування виваженої номенклатури груп на засадах типіфікації та уніфікації назв рядів. Актуальності цій темі надає, окрім суто наукової задачі щодо стабілізації номенклатури, також потреба широкого використання назв у визначниках, довідниках, підручниках, музейних каталогах, колекціях і експозиціях.

Загальні зауваги. В основу таксономічних побудов покладено огляд І. Павлінова зі співавт. "Ссавці Євразії" [22–23] і низку подальших зведень щодо світової фауни [32, 37]. При доборі титульних українських назв ссавців автор керувався викладеними раніше засадами утворення і використання національних назв [10, 14]. Серед них у стосунку до рядів важливо назвати такі: 1) використання як типових для рядів назв тих родів, на основі яких створено широковживані назви родин із наданням переваги найдавнішим назвам родів (насамперед, ліннеївських родів), 2) використання для назв рядів морфеми *-iformes* з українським відповідником "-подібні", 3) використання для назв підрядів морфеми *-omorpha* з українським відповідником "-видні", 4) уникнення для типіфікації описових назв, оскільки

така типіфікація є безадресною (автор, наприклад, деякий час для позначення ряду гризунів вживав назву Rodentiformes, хоча роду *Rodentus* не існує¹); 5) дотримання загальних правил формування похідних назв від уже існуючих (так, із 8-ми запропонованих К. Татариним [26] уніфікованих назв 7 написано неграмотно, у т. ч.: Lepuimformes, Delphiformes, Cerviniformes) (правильно Leporiformes, Delphiniformes та Cerviformes, відповідно).

Формування уніфікованих назв на рівні ряду і підряду скорочує кількість невизначених таксонів вищого рангу на 2/3, а, отже, дає змогу зробити класифікацію значно зручнішою і зрозумілішою. При такому підході зникає потреба писати *Simplicidentata sensu Mygulin* = *Rodentia sensu Korneev* або *Rodentia sensu Mygulin* = *Glires sensu Pavlinov* та супроводжувати назви таксонів уточненнями їхніх рангів на кшталт "ряд *Fissipedia*", "підряд *Ruminantia*" (ще більш недолугою виглядає формально уніфікована назва підряду *Hippomorphia*, який включає єдину родину *Equidae*, тобто коней разом із зебрами і віслюками²). Назви надрядів, когорт, інфракласів і підкласів доцільно залишити описовими. Приклади формування уніфікованих назв для таксонів різних рангів подано у табл. 1.

Класифікація. З урахуванням сучасних поглядів на таксономію сучасних ссавців (переважно за [32]) і викладених вище рекомендацій щодо формування наукових і українських назв рядів загальна класифікація ссавців може бути представлена у формі ієрархічного списку, який включає два підкласи, три інфракласи, 9 надрядів і 26 рядів з відповідними назвами. Ліворуч подано сучасну схему з описовими назвами (у дужках — окремі найбільш поширені синоніми), праворуч — типіфіковані й уніфіковані назви рядів. За схемою Мак-Кенні і Белл [32], усі ссавці фауни України належать до інфракласу *Holotheria* (= *Placentalia*) підкласу *Theriiformes*.

Class Mammalia — ссавці

subcl. Prototheria — першозвірі

infracl. Monotremata — однопрохідні

надряд Monotremata (s. str.) — однопрохідні (у вузькому визначенні)

ряд Tachyglossa — єхидни

ряд Platypoda — качконоси

Tachyglossiformes — єхидноподібні

Ornithorhynchiformes — качконосоподібні

subcl. Theria (Theriiformes) — звірі (вищі звірі)

infracl. Metatheria — сумчасті (= торбуни)

надряд Australidelphia — австралодельфи

ряд Microbiotheria — дромери

ряд Notoryctemorphia — сумчасті кроти

ряд Dasyuromorphia — дазіури

ряд Peramelelia — бандикути

ряд Diprotodontia — дворізцеві

надряд Ameridelphia — америдельфи

ряд Didelphimorphia — опосуми

ряд Paucituberculata — ценолести

Microbiotheriformes — дромероподібні

Notoryctiformes — ноториктоподібні

Dasyoriformes — дазіуроподібні

Parameliformes — бандикутоподібні

Phalangeriformes — кускусоподібні

Didelphiformes — опосумоподібні

Caenolestiformes — ценолестоподібні

¹ Ця назва, запропонована автором 1991 р. замість традиційної назви "*Rodentia*" [4–5], у подальшому видозмінена на *Muriformes* [7–9, 15, 38].

² А як читачеві така комбінація: *Ernotheria* = *Leptictida* + *Anagalida* (s. str.) + *Macroscelida* + *Zalambdolestidae*? (жодна з цих описових назв жодного разу не вжита у теріологічних монографіях, виданих в Україні).

infracl. Eutheria (Placentalia) — плацентарні	
надряд Xenarthra (Edentata) — неповнозубі	
ряд Cingulata (Loricata) — броненосці	Dasypodiformes — броненосцеподібні
ряд Pilosa — лінивці	Bradypodiformes — лінивцеподібні
надряд Anagalida — анагаліди	
ряд Macroscelidea — стрибунці	Macroscelidiformes — стрибунцеподібні
ряд Lagomorpha — зайці	Leporiformes — зайцеподібні
ряд Rodentia — гризуни	Muriformes — мишоподібні
надряд Ferae (Carnivora s. l.) — хижаки	
ряд Cimolesta (Pholidota) — панголіни	Maniformes — панголіноподібні
ряд Carnivora — хижі	Caniformes — собакоподібні
надряд Lypotyphla (=Insectivora s. l.) — комахоїдні	
ряд Chrysochloridea — златокроти	Chrysochloriformes — златокротоподібні
ряд Erinaceomorpha — їжаки	Erinaceiformes — їжакоподібні
ряд Soricomorpha — землерийки	Soriciformes — мідцеподібні
надряд Archonta — архонти	
ряд Chiroptera — кажани	Vespertilioniformes — лиликоподібні
ряд Primates — примати	Lemuriformes — мавпоподібні
ряд Scandentia — тупаї	Tupaiformes — тупаєподібні
надряд Ungulata — унгуляти	
ряд Tubulidentata — трубкозуби	Orycteropiformes — трубкозубоподібні
ряд Cetacea — кити	Delphiniformes — дельфіноподібні
ряд Artiodactyla — парнопали	Cerviformes — оленеподібні
ряд Perissodactyla — коні	Equiformes — конеподібні
ряд Uranotheria — уранотерії	Elephantiformes — слоноподібні ¹

"Молекулярні" класифікації. Наведена нижче класифікація, очевидно, не єдина, і наразі створено чимало альтернативних систем, у т. ч. на підставі палеонтологічних і порівняльно-генетичних даних. Однією з найбільш революційних є схема М. Спрінгера з кол. [34], присвячена рекласифікації плацентарних ссавців на основі молекулярних даних. Найяскравішими відмінностями цієї схеми є визнання легіону² (клади) "атлантигенат", у яку (а не в унгулят) увійшли неповнозуби, пенунгуляти і "афрокомахоїди" (дві останні групи формують когорту афротерій). При цьому останні виглядають збірною групою від-

Таблиця 1

Уніфіковані "кінцівки" (морфеми) назв таксонів від ряду до родини на прикладі різних груп гризунів (у дужках – назви типових родів)

Ранг таксону	Морфема (лат.)	Приклад	Морфема (укр.)	Приклад
Ряд	-iformes	Muriformes (<i>Mus</i>)	-подібні	мишоподібні (миша)
Підряд	-omorpha*	Caviomorpha (<i>Cavia</i>)	-видні	кавієвидні (кавія)
Інфраряд	-omorphi	Caviomorphi (<i>Cavia</i>)	-виді	кавієвиді (кавія)
Надродина	-oidea	Sciuroidea (<i>Sciurus</i>)	-уваті	вивіркуваті (вивірка)
Родина	-idae	Castoridae (<i>Castor</i>)	-ові [-еві]	боброві (бобер)

Примітка. * В зоології хребетних -omorpha часто використовують для назв надрядів (переважно в іхтіології), проте в теріології цю морфему часто вживають для назв підрядів [16].

¹ Терміни "когорта" і "легіон" в оригіналі відсутні, і замість них вжито нейтральне "клада".

² До цього ряду наразі включають на рівні підрядів три групи, що у традиційних класифікаціях наводяться як окремі ряди: Hyracoidea — дамани, Sirenia — сирени, Proboscidea — слони.

носно схеми МакКенні–Бел та ін. (маємо поєднання в один наряд стрибунців (були в анагалідах), тенреків і златокротів (були в ряду комахоїдних) і трубказубів (були в унгулятах). Іншою особливістю молекулярних схем є визнання групи лавразієтерій, яка включає два ряди комахоїдних і групу ферунгулят. І, нарешті, помітною особливістю цієї схеми є перенесення кажанів із архонт у кладу ферунгулят (!) і визнання їх сестринською групою коней і хижих, які разом формують групу рядів Pegasoferae.

Загалом у цій схемі визнається чотири когорти плацентарних і 20 їх рядів.

«Молекулярна» класифікація може бути представлена так (у квадратних дужках наведено пропонувані автором уніфіковані назви рядів):

Легіон 1: Atlantogenata (атлантигенати)

Когорта I: Afrotheria (афротерії = "африканські плацентарні")

Наряд ("клада") Afroinsectiphilia (афрокомахоїдні)

- ряд Macroscelidea [Macrosceliformes — стрибунцеподібні]
- ряд Afrosoricida [Tenreciformes — тенрекоподібні] (вкл. златокротів)
- ряд Tubulidentata [Orycteropiformes — трубказубоподібні]

Наряд ("клада") Paenungulata (пенунгуляти)

- ряд Proboscidea [Elephantiformes — слоноподібні]
- ряд Hyracoidea [Procaviiformes — даманоподібні]
- ряд Sirenia [Trichechiformes — ламантиноподібні]

Когорта II: Xenarthra ("дивносуглобові" (=Edentata – неповнозубі))

- ряд Singulata [Dasypodiformes — броненосцеподібні]
- ряд Pilosa [Bradyrodiformes — лінивцеподібні]

Легіон 2: Boreoeutheria (бореоевтерії = "бореальні плацентарні")

Когорта III Euarchontoglires (тобто архонти з гліресами, але без кажанів)

Наряд Euarchonta (власне архонти)

- ряд Scandentia [Tupaiformes — тупаєподібні]
- група рядів Primatomorpha (приматоподібні)
 - ◇ ряд Dermoptera [Cynocephaliformes — кагуаноподібні]
 - ◇ ряд Primates [Lemuriformes — лемуруподібні]

Наряд Glires (гліреси, тобто гризуни в шир. розум.)

- ◇ ряд Lagomorpha [Leporidae — зайцеподібні]
- ◇ ряд Rodentia [Muriformes — мишоподібні]

Когорта IV: Laurasiatheria (лавразієтерії = "лавразійські плацентарні")

- ряд Soricomorpha [Soriciformes — мідичеподібні] (вкл. Talpidae)
- ряд Erinaceomorpha [Erinaceiformes — їжакоподібні]
- група рядів Ferungulata (ферунгуляти = "хижкокопитні")
 - ◇ ряд Cetartiodactyla [Cerviformes — оленеподібні] ("киторатичні")¹
 - ◇ підгрупа рядів Pegasoferae (пегасофери = "конехижі")
 - ◆ ряд Chiroptera [Vespertilioniformes — лиликоподібні]
 - ◆ ряд Perissodactyla [Equiformes — конеподібні]
 - ◆ підгрупа рядів Ferae (хижі)
 - * ряд Pholidota [Maniformes — панголіноподібні]
 - * ряд Carnivora [Caniformes — собакоподібні]

¹ Включаючи китоподібних (Cetacea = Delphiniformes).

- наряд *Anagalida*¹ — анагаліди
ряд *Leporiformes* (*Lagomorpha*) — зайцеподібні
 родина *Leporidae*
ряд *Muriformes* (*Sciuriformes*) — мишоподібні
 підряд *Sciuromorpha* (*Sciuroidea*, *Gliomorpha*) — вивірковидні
 родина *Sciuridae*, *Gliridae*
 підряд *Castorimorpha* — бобровидні
 родина *Castoridae*
 підряд *Muomorpha* (*Muroidei*) — мишовидні
 родина *Sminthidae*, *Dipodidae* (s. l.), *Spalacidae*, *Cricetidae*, *Muridae*
 підряд *Hustringomorpha* (*Caviomorpha*) — кавієвидні
 родина *Muocastoridae*, *Caviidae*
наряд *Insectivora* — комахоїдні
ряд *Erinaceiformes* (*Erinaceomorpha*) — їжакоподібні
 підряд *Erinaceomorpha* — їжаковидні
 родина *Erinaceidae*
ряд *Soriciformes* (*Soricomorpha*) — мідцепоподібні
 підряд *Soricomorpha* — мідцевидні
 родина *Talpidae*, *Soricidae*
наряд *Archonta* — архонти
ряд *Lemuriformes* (*Hominiformes*, *Pongiformes*) — лемуроподібні²
 підряд *Pongimorpha* (*Primateomorpha*) — орангутанговидні
 родина *Hominidae*
ряд *Vespertilioniformes* (*Vespertiliiformes*) — лиликоподібні
 підряд *Pteropodimorpha* (*Pteropodiformes*) — крилановидні
 родина *Rhinolophidae*
 підряд *Vespertilionimorpha* — лиликовидні
 родина *Vespertilionidae*
наряд *Ferae* — хижі
ряд *Caniformes* (*Marteiformes*) — собакоподібні
 підряд *Canimorpha* (*Canoidei*, *Caniformia*) — собаковидні
 родина *Canidae*, *Ursidae*, *Mustelidae*, *Phocidae*
 підряд *Felimorpha* (*Feloidei*, *Feliformia*) — котовидні
 родина *Felidae*
наряд *Ungulata* — унгуляти
ряд *Delphiniformes* (*Balaeniformes*) — дельфіноподібні
 підряд *Delphinimorpha* — дельфіновидні
 родина *Delphinidae*
ряд *Cerviformes* — оленеподібні
 підряд *Suimorpha* (*Suiformes*) — свиновидні
 родина *Suidae*
 підряд *Cervimorpha* — оленевидні
 родина *Cervidae*
 підряд *Bovimorpha* — биковидні
 родина *Bovidae*
ряд *Equiformes* — конеподібні
 підряд *Equimorpha* (*Hippomorpha*) — коневидні
 родина *Equidae*.

¹ Назва *Anagalida* не описова і походить від назви вимерлого роду *Anagale* [19].

² Назва, напевно, залишатиметься дискусійною. Поширений варіант "мавпоподібні" мав би бути відповідником *Simiiformes*, проте родова назва *Simia* L. є невалідною, і родини *Simiidae* також немає.

Теріофауна України. Нижче представлено адаптацію схеми таксономії та номенклатури ссавців до рівня підрядів і родин, які представлені у фауні України. Схема є компромісною і базується на схемі МакКенні і Бел [32] з уточненнями за Вілсоном і Рідером [37]. Зокрема, з огляду на останню працю змінено порядок наведення таксонів. Для всіх рядів і підрядів вжито типіфіковані й уніфіковані назви. У дужках подано альтернативні варіанти уніфікованих назв, проте деякі з них не типіфіковані (напр., *Lagomorpha*, *Primates*, *Primates*, *Hippos*). Назви вище ряду залишено описовими. Усі ссавці фауни України належать до інфракласу *Eutheria* (плацентарні).

Тема стабілізації номенклатури не нова і визначається кількома складовими. Перша з них — стандартизація описів. Є загальна тенденція уніфікації, про яку свідчить статистика частоти вживання різних морфем [16], і наразі запропоновано кілька схем, огляд яких представлено у зведенні МакКенні і Бел [32] та автора [16]; важливі пропозиції щодо уніфікації назв представлено також у працях Б. Роддендорфа [24] та І. Старобогатова [26, 35]. Можна вважати загальною тенденцією те, що, попри описовість багатьох назв, більшість дослідників схильні до вживання для позначення вищих таксонів тих назв, які мають уніфіковані "кінцівки" (морфем) на кшталт *-formes*, *-omorpha*, *-oidea*. Автор уперше зустрівся з такою проблемою при підготовці зведень щодо складу фауни хребетних Карпат [6, 15, 38] і розвинув ці підходи у подальших описах теріофауни [7–8, 11–12, 14]. Першою очевидною зручністю є пізнаваність назв при укладанні списків фауни, покажчиків, довідників, визначників.

Другою важливою складовою є власне типіфікація назв, тобто використання як кореня уніфікованих назв родової назви типового представника відповідної систематичної групи. Необхідно зазначити, що нетипіфіковані назви (напр., *Lagomorpha*, *Primates*, *Rodentiformes*) є некоректними і при поділі чи об'єднанні таксонів (напр., при поділі гризунів на два ряди, що високоймовірно) матимуть таку саму долю (забуття), як і описові назви, оскільки після перебудов системи не можуть бути зведені у синонімію жодного з субтаксонів. Тобто невизначеність системи при зростанні кількості описових груп (якими є, зокрема, назви родів) значно ускладнює описи і ревізії складу фауни, і не дивно, що першими за вирішення цієї проблеми взялися іхтіологи (бл. 20 тис. видів риб) і орнітологи (бл. 9 тис. видів птахів). Наразі більшість назв вищих таксонів, якими користувалися орнітологи ще 50–60 років тому (напр., [2]), є уніфікованими [17, 30], і цей процес нарешті дійшов не тільки до латинських назв, але й до українських назв птахів [29].

У теріології та герпетології цей процес лише починається, і, незважаючи на спротив частини колег, нормою стає вживання уніфікованих і типіфікованих назв. Так, в останньому зведенні щодо таксономії ссавців світової фауни [37] майже всі нові та частинна давніших назв рядів, підрядів, інфрарядів вже подається в уніфікованій формі. У цьому переліку – 7 рядів (*Didelphimorphia*, *Microbiotheria*, *Dasyuromorphia*, *Peramelemorphia*, *Lagomorpha*, *Eginaceomorpha*, *Soricomorpha*), 11 підрядів (*Vombatiformes*, *Phalangeriformes*, *Macropodiformes*, *Tenrecomorpha*, *Chrysochloridea*, *Sciuromorpha*, *Castorimorpha*, *Anomaluriformes*, *Huisticomorpha*, *Feliformia*, *Caniformia*) та 6 інфрарядів ссавців (*Lemuriformes*, *Chiromyiformes*, *Lorisiformes*, *Simiiformes*, *Tarsiiformes*, *Ctenodactylomorpha*). Разом це становить чи не половину вжитих у зведенні актуальних назв рядової групи. І, хоча єдиних засад їх формування та вживання практично не застосовано, прогрес очевидний.

Те саме можна сказати про зведення щодо фауни України, і окрім праць автора, в яких уніфіковані назви вживаються послідовно з 1995 р. (напр., [6–12, 38]), уніфіковані назви активно використовуються також у інших зведеннях колег. Серед них – "Біологія

лісових птахів і звірів" І. Делегана з кол. [3], "Дніпропетровська область. Ссавці" В. Булахова і О. Пахомова [1], "Ссавці ... Передкарпаття" І. Скільського з кол. [25] та ін.

У низці випадків можуть виникати суперечливі ситуації. Наприклад, запропонована автором назва *Vespertilioniformes* для ряду рукокрилих (*Chiroptera* auct.) [7] у подальшому вжита для підрядової групи, що включає кажанів із групи "*Yangochiroptera*" та родини *Emballonuridae* і *Nycteridae*, проте не включає підковикових і ще кілька родин типових (тобто з підряду *Microchiroptera* auct.) кажанів [31]. Очевидно, що обсяги обох тлумачень "*Vespertilioniformes*" є різними, проте ранги їхні подібні (таксони групи ряду), а морфема (-iformes) і типовий рід (*Vespertilio*) – ідентичні. На такі назви не поширюються положення Міжнародного кодексу зоологічної номенклатури, а, отже, користування ними не відмінне від правил (тобто відсутності правил) вживання описових назв вищих таксонів¹. На все це має піти певний час, і цілком можливо, що до часів стабілізації назв має змінитися одне–два покоління науковців, як це мало місце в іхтіології та орнітології. Проте цей процес, вочевидь, уже розпочався і, сподіваюся, успішно продовжиться.

Варто зазначити, що описовість (нетипіфікованість) назв більшості вищих таксонів відіграла свою визначну роль у дискусіях щодо родинних стосунків ссавців, оскільки давала змогу позначати однією назвою певні таксономічні комбінації. Такі комбінації виступали і продовжують виступати як самостійні кладистичні гіпотези, тобто кожна така назва несе значно більше навантаження, ніж формальне позначення групи.

Серед назв-гіпотез, які виявилися поліфілетичними групами, варто згадати *Menotyphla* (на противагу *Lipotyphla*, тобто типовим комахоїдним) – як *Scandentia* + *Macroscelidea* (тупаї зі стрибунцями); *Volitantia* (на противагу іншим архонтам, зокрема і *Primates*) – як *Dermoptera* + *Chiroptera* (тобто шерстокрили з кажанами), *Pinnipedia* (на противагу *Fissipedia*, тобто типовим хижим) – як різні групи морських хижих (зокрема, моржі і тюлені). У більшій частині випадків тестування гіпотез підтвердило очевидну монофілію груп, прикладами чого є *Glires* (*Lagomorpha* + *Rodentia*), *Myodonta* (*Dipodoidea* + *Muroidea*); *Artiodactyla*, *Ruminantia*, *Pecora* як різні за обсягом мотрійкові таксони унгулят, врешті *Thethytheria* (*Proboscidea* + *Sirenia*). Таких таксонів і псевдотаксонів існує велика кількість, і стабілізації поглядів на їхні обсяг і родинні стосунки ще не досягнуто. У той же час погляди на кількість і обсяги рядів і підрядів стабілізувалися, і для більшості визнаних наразі груп підтверджено їхню монофілію [21, 32–33].

Відповідно, якщо назви таксонів як гіпотези можуть і надалі існувати і є зручними на час систематичних ревізій, то при стабілізації системи, у тому числі при усталенні рангів і обсягів систематичних груп зручно стає уніфікація їхніх назв.

У той же час існує низка заперечень щодо тотальної типіфікації та уніфікації назв усіх вищих таксонів. Перша група заперечень стосується філогенетичних реконструкцій та описів викопних фаун. У цій царині існує велика кількість систематичних груп, які в різні періоди свого розвитку відповідали різним рангам. Як крайній варіант нагадаю про те, що у певний момент свого історичного розвитку ссавці (як клада) були одним із варіантів різноманіття мезозойських амніот і на тому рівні еволюції не були ні класом, ні навіть рядом. Окрім того, враховуючи детально описаний процес "мамалізації рептилій" [27], межі і ранг кладі раннях ссавців взагалі важко окреслити однозначно.

¹ Цитовані автори [31], типіфікуючи назви рядів валідними назвами родів, які одночасно є типами відповідних родин (власне, як і автор цих рядків), пропонують вважати автором і роком опису новоствореної назви ряду автора і рік (тобто давню працю) родинної назви (у випадку з *Vespertilioniformes* – Gray, 1821).

По-друге, поступовий характер формування ознак і таксономічного різноманіття ссавців упродовж їхнього історичного розвитку робить описи цього різноманіття вкрай асиметричними. Про це свідчить уся система класифікації ссавців з урахуванням різноманіття викопних груп, яка нагадує односторонній розгалужений дендрит [32]. Скажімо, визнаючи 2277 видів гризунів у ранзі ряду Rodentia (=Muriformes), ми повинні надати ранг щонайменше ряду (Microbiotheria) для виду *Dromiciops australis* (чилійський опосум). До того ж палеонтологи та еволюціоністи використовують власні описові назви для певних стадій еволюції окремих груп з невизначеним таксономічним рангом, прикладів чого є безліч [19]. І, нарешті, існує очевидна незручність переходу до уніфікованих назв для таксонів, які є описовими у більшості мов: ссавці, звірі, хижі, гризуни. Власне тому уніфікація вищих таксонів — від надряду і вище — є недоцільною і нині, і надалі.

Отже, аналіз таксономічного різноманіття ссавців і засобів опису цього різноманіття на засадах типіфікації таксонів та уніфікації їхніх назв дає підстави стверджувати таке:

1. Сучасний етап розвитку класифікації ссавців обумовлюється значним розвитком таксономічних ревізій на рівні вищих таксонів, суттєвим скороченням кількості парафілетичних і поліфілетичних груп, помітним підвищенням рангів доплацентарних ссавців і суттєвим зниженням рангів груп із надряду унгулят.

2. Система сучасних ссавців стабілізується на рівні визнання двох підкласів і трьох інфракласів, до складу яких входить 9–10 надрядів і 26–28 рядів. У фауні України клас представлений 5 надрядами і 10 рядами з інфракласу Eutheria (плацентарні).

3. Стабілізація системи на рівні рядів і підрядів дає змогу перейти до використання уніфікованих назв для опису різноманіття класу. Головними засадами цього опису є типіфікація вищих таксонів (на основі типових родів, що є типами відповідних родин) і стандартизація назв рядів і підрядів з використанням морфем подібності.

4. Уніфікація назв надрядових таксонів не є доцільною з огляду не тільки на незавершеність ревізій вищих таксонів, але й на загальновідомість таких назв і традиції опису викопних фаун. У цій царині описові назви таксонів залишаються назвами відповідних кладистичних гіпотез і успішно виконують свою роль.

Щиро дякую усім колегам, які прилучилися до обговорення окремих положень цього дослідження, у тому числі Ю. Некрутенко, Я. Старобогатову та Г. Фесенку.

1. Булахов В. Л., Пахомов О. Є. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Ссавці (Mammalia). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2006. 356 с.
2. Войцвєнський М. А., Кістяківський О. Б. Визначник птахів УРСР. К.: Радянська шк., 1952. 351 с.
3. Делеган І. В., Делеган І. І., Делеган І. І. Біологія лісових птахів і звірів. Львів: Поллі, 2005. 600 с.
4. Загороднюк І. В. Систематическое положение *Microtus brevirostris* (Rodentiformes): Материалы по таксономии и диагностике группы "argalis" // Вестн. зоологии. 1991. Т. 25. № 3. С. 26–35.
5. Загороднюк І. В. Обзор рецентных таксонов Muroidea (Mammalia), описанных с территории Украины (1777–1990) // Вестн. зоологии. 1992. Т. 26. № 2. С. 39–48.
6. Загороднюк І. Принципова схема опису заповідної фауни // Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. К.: Інтерекоцентр, 1997. С. 247–250.
7. Загороднюк І. В. Вищі таксони ссавців у сучасній фауні України: склад, номенклатура та видове багатство // Доп. НАН України. 1998а. № 4. С. 180–186.
8. Загороднюк І. В. Ключі до визначення вищих таксонів звірів фауни України і сусідніх регіонів та принципи їх побудови // Вестн. зоологии. 1998б. Т. 32. № 1–2. С. 126–150.

9. *Загороднюк І.* Контрольний список теріофауни України // Ссавці України під охороною Бернської конвенції / Під ред. І.В. Загороднюка. К., 1999. С. 202–210. (Сер.: Праці Теріологіч. школи. Вип. 2).
10. *Загороднюк І. В.* Роди звірів східноєвропейської фауни та їх українські назви // Вісн. Нац. наук.-природ. музею НАН України. 2001. Т. 1. С. 113–131.
11. *Загороднюк І.* Дика теріофауна Києва та його околиць і тенденції її урбанізації // Вестн. зоології. 2003. Т. 37. № 6. С. 30–38.
12. *Загороднюк І.* Наземні хребетні України та їх охоронні категорії. Ужгород: Ліра, 2004. 48 с.
13. *Загороднюк І.* Ссавці східних областей України: склад та історичні зміни фауни // Теріофауна сходу України. Луганськ, 2006. С. 216–259. (Сер.: Праці Теріологіч. Школи. Вип. 7).
14. *Загороднюк І., Коробченко М.* Раритетна теріофауна східної України: її склад і поширення рідкісних видів // Раритетна теріофауна та її охорона. Луганськ, 2008. С. 107–156. (Сер.: Праці Теріологіч. школи. Вип. 9).
15. *Загороднюк І., Покиньючерда В.* Таксономія ссавців східнокарпатського регіону // Загороднюк І., Покиньючерда В., Киселюк О., Довганич Я. Теріофауна Карпатського біосферного заповідника. К.: Ін-т зоол. НАНУ, 1997а. С. 16–23. (Додаток 5 до журналу "Вестник зоології").
16. *Загороднюк І. В., Покиньючерда В. В.* Уніфікація научних назв хордових живих (Chordozoa, Animalia) // Доп. НАН України. 1997б. № 11. С. 160–166.
17. *Карташев Н. Н.* Систематика птахів. М.: Высш. шк., 1974. 362 с.
18. *Корнєєв О. П.* Визначник звірів УРСР. Вид. 2-ге. К.: Радянська шк., 1965. 236 с.
19. *Кэрролл Р.* Радиация плацентарных млекопитающих // Кэрролл Р. Палеонтология и эволюция позвоночных / Пер. с англ. М.: Мир, 1993. Т. 3. С. 5–69.
20. *Мигулін О. О.* Звірі УРСР (матеріали до фауни). К.: Вид-во АН УРСР, 1938. 426 с.
21. *Павлинов І. Я., Яхонтов Е. Л.* Кладистические идеи в филогенетике млекопитающих // Филогенетика млекопитающих. М.: Изд-во Москов. ун-та, 1992. С. 5–43. (Сб. трудов Зоол. музея МГУ. Т. 29).
22. *Павлинов І. Я., Борисенко А. В., Крускоп С. В., Яхонтов Е. Л.* Млекопитающие Евразии: систематико-географический справочник. М.: Изд-во Москов. ун-та, 1995а. Часть II: Non-Rodentia. 336 с. (Сб. трудов Зоол. музея МГУ. Т. 32).
23. *Павлинов І. Я., Яхонтов Е. Л., Агаджанян А. К.* Млекопитающие Евразии: систематико-географический справочник. М.: Изд-во Москов. ун-та, 1995б. Часть I: Rodentia. 240 с. (Сб. трудов Зоол. музея МГУ. Т. 32).
24. *Роддендорф Б. Б.* О рационализации названий таксонов высшего ранга в зоологии // Палеонтол. журн. 1977. № 2. С. 14–22.
25. *Скільський І. В., Мелещук Л. І., Тащук М. В.* Ссавці південно-східної частини Буковинського Передкарпаття // Сучасний музей. Наукова й експозиційна діяльність: Матеріали наук. конф. Чернівці: ДрукАрт, 2008. С. 52–67.
26. *Старобогатов Я. И.* О проблемах номенклатуры высших таксономических категорий // Справочник по систематике ископаемых организмов (таксоны отрядной и высших групп) / Под ред. Л. П. Татарина, В. Н. Шимановского. М.: Наука, 1984. С. 174–187.
27. *Татаринов Л. П.* Морфологическая эволюция териодонтов и общие вопросы филогенетики. М.: Наука, 1976. 260 с.
28. *Татаринов К. А.* Упорядочение русско-украинских [sic!] и латинских названий отрядов млекопитающих фауны СНГ // Материалы по изучению животного мира / Под ред. В. А. Лобкова. Одесса: Астропринт, 2001. С. 3–7.

29. *Фесенко Г. В.* Уніфікація українських наукових назв таксонів надродового рівня у класифікації птахів світу // *Наук. записки Держ. природозн. музею. Львів, 2008. Вип. 24. С. 207–218.*
30. *Фесенко Г. В., Бокотей А. А.* Анований список українських наукових назв птахів фауни України. Вид. 3-тє, доп. Київ; Львів, 2007. 111 с.
31. *Hutcheon J. M., Kirsch J. A. W.* A moveable face: deconstructing the Microchiroptera and a new classification of extant bats // *Acta Chiropterologica. 2006. Vol. 8. N 1. P. 1–10.*
32. *McKenna M. C., Bell S. K.* Classification of mammals above species level. N. Y.: Columbia Univ. Press, 1997. P. I–XII + 631 p. (http://en.wikipedia.org/wiki/Mammal_classification).
33. *Novacek M. J., Wyss A. R.* Higher-level relationships of the recent eutherian orders: morphological evidence // *Cladistics. 1986. Vol. 2. N 3. P. 257–287.*
34. *Springer M. S., Stanhope M. J., Madsen O., de Jong W. W.* Molecules consolidate the placental mammal tree // *Trends in Ecol. and Evolution. 2004. Vol. 19. P. 430–438.*
35. *Starobogatov Ya. I.* Problems in the nomenclature of higher taxonomic categories // *Bull. Zool. Nomencl. 1991. Vol. 48. pt. 1. P. 6–18.*
36. *Wilson D. E., Reeder D. A. (eds.).* Mammal species of the World: a taxonomic and geographic reference / 2nd ed. Washington, London: Smithsonian Inst. Press, 1993. 1206 p.
37. *Wilson D. E., Reeder D. M. (eds.).* The Checklist of Mammal Names // *Mammal Species of the World. Johns Hopkins University Press, 2005. <http://www.bucknell.edu/msw3/>.*
38. *Zagorodniuk I., Godovanets B., Pokynchereda V., Kyseliuk A.* Taxonomic diversity of birds and mammals in the Carpathian Biosphere Reserve: a comparison of previous and new data // *Methods of monitoring of nature in the Carpathian national parks and protected areas. Rakhiv, 1995. P. 119–130. (Proceed. Intern. Conf. "ACANAP–1995" 18–21 October 1995).*

**SCIENTIFIC NAMES OF MAMMALIAN ORDERS:
FROM DESCRIPTIVE TO UNIFORM**

I. Zagorodniuk

*Taras Shevchenko National University of Luhansk
2, Oboronna St., Luhansk 91011, Ukraine
e-mail: zoozag@ukr.net*

Classification of extant mammals is stabilized on the level of recognition of 9–10 superorders and 26–28 orders. In the fauna of Ukraine the class is presented by 10 orders from infraclass Eutheria. Stabilization of classification on both order and suborder levels allows to turn using of typified and unified names for description of mammal diversity. Among main principles of such description there are typifying of high-level taxa (on the basis of type genera, that are the types of corresponding families) and standardization of ordinal (and subordinal) names using morphemes of likeness (-morpha and -formes). Unification of names for superorderic taxa is not expedient owing to incompleteness of their systematic revisions, and descriptive names of higher taxa could be kept as names for corresponding cladistic hypotheses.

Key words: mammals, taxonomy, nomenclature, typified and unified names.

Стаття надійшла до редколегії 02.06.08
Прийнята до друку 09.07.08